

Evoluția rutenismului politic în Transcarpatia (1991-2001)

Irina Liuba Horvat, Mihai Zan

Sfârșitul anilor 80 - începutul anilor 90 ai secolului al XX-lea a însemnat, în istoria țărilor Europei Centrale și de Est, o nouă pagină a luptei de eliberare a societăților democratice împotriva regimurilor totalitare, și anume, destrămarea păcii de la Berlin, “terapia de șoc” din Polonia, “revoluția de catifea” din Cehoslovacia, vărsarea de sânge din România și conflictele interetnice din Iugoslavia.

Se intensificau procesele de criză și de dezintegrare a U.R.S.S. (aparitia mișcării proletariului muncitoresc în regiunile miniere, poziția hotărâtoare în lupta pentru statalitate a parlamentelor republicilor țărilor baltice, tragediile din Vilnius, Tbilisi, prăbușirea “comuniștilor” din august 1991.

În Ucraina, antagonisme asemănătoare erau provocate în regiunile cu poziții separatiste pregnant definite. Aceste regiuni erau următoarele: grupa raioanelor sud-estice ale Ucrainei, Crimeea și Transcarpatia. La începutul anilor 90, procesele etno - politice din Transcarpatia au fost activizate extrem de rapid. În primul rând, a avut lor o renaștere a mișcării rusine în rândul ucrainismului local, mișcare care voia să se opună conducerii centrale. În al doilea rând, situarea geopolitică deosebită a regiunii intensifica decurgerea proceselor etnopolitice în regiune din partea statelor vecine (Ungaria, Cehoslovacia), își intensifica activitatea minoritatea națională maghiară. În al treilea rând, evoluția proceselor de acest gen era în interesul centrului unional moscovit.

În baza materialelor de arhivă, a articolelor apărute în diverse publicații, articolul nostru încearcă să ilustreze procesele etno - politice din Transcarpatia între anii 1991-2001. Deoarece această pagină a istoriei regionale este studiată foarte puțin, avem convingerea că demersul nostru se constituie într-un prim pas al unei cercetări de anvergură, cu includerea unui material consistent.

Situația etno - politică din regiune în anii 90 este prezentată în studiile de specialitate în contextul clarificării problematicii rusenismului¹. Subliniem faptul că argumentarea acestei probleme i-a polarizat/divizat pe cercetători, a dus la ritmuri emoționale exclusive în discursul științific.

Pe de o parte, este ilustrată orientarea istorico-politică (constructivistă) a renașterii rusenismului anilor 90. În cadrul acestei direcții, s-a constituit curentul istorico- sociologic (M. Macara, I. Pop, V. Halas, I. Granceac, M. Boldejar, S. Vidnyanski) și curentul radical-publicistic (V. Socica-Borjavin, I. Turjanița, V. Fedeneșeț). Reprezentanții acestuia și ucrainenii contemporani tratează istoria Transcarpatiei, plecând de la recunoașterea apriorică a acesteia ca o comunitate etnoculturală cu identitate rusină. Cercetătorii atrag atenția asupra activizării mișcării rusenismului în Transcarpatia la începutul anilor 90, activitatea organizațiilor rusine fiind o reacție împotriva aspirațiilor de asimilare a ucrainofililor în perioada formării statale. De aceea, ei formulează concepțiile privind reînnoirea fostului etnonimul “rusin” în calitate de marcaj etnic al populației ucrainene din Transcarpatia; se argumentează raționalitatea autonomiei administrativ-teritoriale a regiunii.

Pe de altă parte, reprezentanții orientării etnologico-lingvistice sunt uniți de următoarele principii teoretico-metodologice: în primul rând, populația ucraineană a Transcarpatiei completează mozaicul etnosului ucrainean. Particularitățile etnografice, care sunt utilizate ca argumente de către ideologii rusenismului politic s-au format în condițiile particularităților istorico-geografice ale zonei etnografice din Transcarpatia. În al doilea rând, rusenismul anilor 90 ai sec. XX este rezultatul politicii externe a altor state, în condițiile dezmembrării lumii bipolare. În al treilea rând, amintim factorii interni ai apariției rusenismului – marginalizarea etnică a populației Transcarpatiei, combinată cu simpatiile pro-ruse sau integraționale europene, dar și particularitățile mentale de acuzare a “persoanei sovietice” privind manifestarea naționalismului. În cadrul acestui curent științific se distinge curentul politico-lingvistic (O. Meșaneci, I. Baleha, P. Ciucica, F. Mișanici, M. Panciuc, V. Marcusy, I. Careciak și alții) și curentul etnologic (M. Tivadar, S. Pavliuc, O. Maleț, I. Pelenskyi, O. Maiboroda).

¹ Zan M.P., *Istoriografia problemei rusenismului anilor 90 ai sec. XX*, în *Carpatica*, Ediția 12-1. Problemele istoriei naționale și internaționale, Ujgorod, Ed. Kolir Print, 2001, p. 231-249.

În fapt, începutul anului 1990 a însemnat apariția mișcării rusenismului pe arena etno-politică a regiunii. La 17 februarie 1990, la Ujgorod s-a întrunit conferința de constituire, la care au participat 324 de delegați și 28 de invitați. La această conferință s-a hotărât în unanimitate înființarea Organizației cultural – educaționale regionale a rusinilor carpatici și adoptarea Statutului organizației. Președintele Organizației a fost numit arhitectul M. Tomcyani, locuitori - B. Slivka și M. Mihailova. Organizația a fost confirmată cu o componență de 33 de membri².

În primul document publicat - “Apelul către populația din Transcarpatia” - se arată separatismul poporului rusin, care nu face parte din nici un etnos slav răsăritean. Însă al doilea document-program al organizației, cel din 29 septembrie 1990 (“Declarația Organizației rusinilor carpatici privind acordarea statutului de republică autonomă regiunii Transcarpatia”) revendica și scopuri politice³. Așa cum arăta V. Surnin, o astfel de alternativă “(...) a fost aprobată de elita rusă și cea de partid locală. Ea impunea și prin aceea că promitea noi privilegii și posibilități mai mari de a accede la conducere⁴. De aceea nu s-a luat o decizie, de către Comitetul Executiv Regional al Consiliului Regional al deputaților populari în anul 1990, privind activitatea Organizației.

Merită să fie luate în considerare și particularitățile specifice ale tehnologiei PR din acea perioadă. Ilustrând spiritul de frondă al Transcarpatiei față de Ucraina, inclusiv Buletinul meteo se transmitea separat pentru Transcarpatia și separat pentru județele vestice ale Ucrainei Sovietice.

O comisie de lucru care să studieze legitimitatea problemelor consemnate în “Declarația” Organizației rusinilor carpatici și a altor formațiuni politico-obștești s-a constituit doar la 14 ianuarie 1991. În aceste grupe de lucru au fost incluși cunoscuți oameni de știință, politicieni ai regiunii (I. Hrancyac, I. Dzenzelsvsky, M. Tivadar, O. Dovhanicy, M. Macara, V. Marina, I. Senyco, V. Zadorojniy și alții)⁵. Concluziile grupului de lucru din cadrul administrației au statuat că: ”rutenii Transcarpatiei, ca sub-etnos, fac parte din națiunea ucraineană, cu particularitățile lor specifice”⁶.

Situația politică din Ucraina a luat o nouă turnură în urma acțiunilor din august 1991. La cea de-a VII sesiune a Consiliului regional din 27 septembrie s-au putut auzi următoarele: “Pe noi pur și simplu ne-au alipit, eu consider că avem nevoie de autonomie și pentru ea trebuie să luptăm”⁷. La sesiune au fost lansate reproșuri între președintele M. Voloșciuc și reprezentanții “Platformei democratice”. Îndeosebi reprezentanții blocului democratic al Consiliului regional ilustrau contradicțiile, când președintele vorbește despre emisarii galițieni și nu amintește de emisarii moscoviți și de cei kieveni. Lucrările sesiunii s-au finalizat cu ratificarea documentului intitulat “Despre situația politică în regiune până la lovitura de stat în 19-21 septembrie 1991, în zilele și după lovitura de stat, și încrederea în conducerea Consiliului regional al deputaților populari”. În textul documentului se învinovăța lovitura de stat și se sprijinea independența de stat a Ucrainei. În mod special, se explicau și acuzele la adresa Consiliului regional “în propagarea separatismului (izolării) național, opunerea Transcarpatiei față de alte regiuni ale Ucrainei, ruinarea regiunii economice comune”⁸. În declarația Consiliului regional - “Numai în componența statului independent ucrainean” - se arăta că acuzele privind conservatorismul, pasivitatea și indiferența pentru soarta Ucrainei nu au un fundament serios. Totodată, concomitent cu aceste declarații, a fost pregătită și declarația către Prezidiul Consiliului Superior al Ucrainei privind introducerea pe ordinea de zi a Consiliului a dezbaterii documentului

² Departamentul arhivei Administrației de stat a Transcarpatiei, fond 195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 14, Secretariat, Dos. Hotărârea din 20.02.90, Nr. 39 „Despre înregistrarea statutului Asociației cultural-educative a rutenilor carpatici”, Arc. 112-115.

³ Maiboroda O., “Rutenismul politic” *Versiunea naționalismului periferic a Transcarpatiei*, Kiev, NauKMA, 1999, p. 10.

⁴ Surnin V.B., *Principiul autodeterminării națiunii și particularitățile realizării acesteia în Transcarpatia în anii 90 ai sec.XX. Relații interetnice în Transcarpatia, situația, tendințele și căile de perfecționare; Materialele conferinței practico-științifice*, sub redacția lui P.V. Tokar, Ujgorod, Secția editorială a direcției în probleme de presă și informații, 2001, p.140.

⁵ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond.195, Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 14, Secretariat, Dos. Ordinul din 14.01.91. Nr.1. „Despre grupul de lucru privind studiul legalității problematicei din „Declarația Asociației rusinilor carpatici și a altor formațiuni social-politice”, Arc.1-6.

⁶ Concluziile grupului de lucru privind studiul legalității problematicei din declarația Asociației rusinilor carpatici din 9 ianuarie 1991, în Zakarpatska Pravda din 24 octombrie, p. 1.

⁸ Ibidem, Arc. 175-178.

„Despre înființarea în regiunea Transcarpatia a zonelor întreprinderilor libere”. Situația se prezenta ca un “Ianus cu două fețe” - pe de o parte, din partea forțelor democratice din Hust a fost înaintată o cerere către sesiunea Consiliului regional în care se arăta inutilitatea problemei autonomiei regiunii, iar în situația politică dată, era considerată chiar o provocare¹⁰. Pe de altă parte, sesiunea Consiliului orașenesc din Mucacevo (27 august 1991) a decis să solicite Consiliului regional de deputați populari din Transcarpatia să se pronunțe pentru “autonomia ținutului Transcarpatiei ca parte a Ucrainei”, urmând ca mai apoi să aibă loc un referendum regional. A VI-a sesiune din 29 august a Consiliului raional Mucacevo a deputaților populari a decis să solicite Consiliului regional de deputați populari ai Transcarpatiei să propună în fața Consiliului Superior al Ucrainei “acordarea, pentru regiunea Transcarpatia, a statutului de republică autonomă în cadrul statului Ucraina și adoptarea acestei probleme la referendumul regional”. Însă, conform hotărârii din 14 septembrie 1991, intitulată “Despre susținerea inițiativei Consiliului orașenesc de deputați populari din Mucacevo privind declararea regiunii Transcarpatia ca ținut autonom”, Consiliul raional din Mucacevo a decis să propună Consiliului regional să declare regiunea ”ținut autonom subcarpatic cu drepturi de republică autonomă”. Deputații Consiliului raional au propus să se ducă o activitate de lămurire în circumscripțiile electorale, privind forma de organizare a “regiunii multinaționale autonome”¹¹.

Însă, ca urmare a contradicțiilor între susținătorii statutului autonomiei regiunii și cei care luptau pentru suveranitatea noului stat format, situația politică a devenit critică. Organizația Mișcării Populare a Ucrainei din Transcarpatia (avându-l ca lider la acea perioadă pe primarul - deputat al poporului V. Bedy), împreună cu alte partide politice și organizații nonguvernamentale au organizat un miting lângă Primărie, solicitând difuzarea lucrărilor sesiunii din 27 septembrie pentru cei care se găseau în Piața Lenin (acum Piața Populară). Persoanele care au luat parte la miting au instalat corturi în piața din fața Primăriei, iar din partea poliției a fost implicat un detașament de forțe de ordine.

În cererea celor care făceau greva foamei se arăta: “Majoritatea reacționară din Consiliul regional s-a făcut de rușine în timpul demonstrației din data de 19-23 august, nu dă poporului pământ, nu rezolvă problema retrocedării bisericilor către enoriași, vrea să înființeze în regiune un cnezat comunist autonom¹². Din grupul greviștilor foamei făceau parte deputați din diferite medii: L. Karavanska, M. Romah, O. Kuțin, V. Zilgalov, V. Șereghi; activiști ai diferitelor organizații regionale democratice (K. Medvidy, V. Simeh, V. Kolcear, B. Dikiy, O. Matola, I. Bismak) și studenți (V. Pastuh, I. Șufrici, R. Dikiy; organizația “Cernobâl” al lui M. Aziom). La 1 octombrie numărul greviștilor era de 17 persoane. Principalele revendicări ale acestora erau: demisia lui V. Voloșciuk și a Consiliului regional și constituirea unei comisii speciale privind activitățile funcționarilor în timpul loviturii de stat din 19-23 august. În luarea sa de cuvânt, M. Voloșciuk a arătat că cererea privind demisia Consiliului regional “este absolut absurdă”.

În “Apelul președintelui Consiliului regional al deputaților populari către poporul din Transcarpatia” se preciza că problema privind acordarea statutului autonom al regiunii a adus în rândul opoziției o mare nemulțumire. M. Voloșciuk arăta că “(...) demonstrații, în rândul cărora au fost mulți tineri în stare de ebrietate, au blocat toate ieșirile din clădirea Consiliului regional, (...) au recurs la metode de agresiune fizică (...), solicitând demisia Consiliului regional”. Pe perioada nopții de 27/28 septembrie, deputații Consiliului regional “au fost ținuți prizonieri în clădirea Consiliului”¹³.

La sesiunea din 1 octombrie a luat cuvântul V. Zilgalov, deputatul Primăriei orașului Ujgorod. El a dat citire cererilor greviștilor foamei, printre acestea figurând și cererea de înălțare a drapelului Ucrainei pe clădirea Primăriei, în acordurile imnului național. V. Zilgalov a mai arătat situația acțiunilor care au avut loc lângă Consiliul regional, când el personal a fost brutalizat (i-au spart ochelarii). El a precizat că au fost agresați primarul, alți deputați, studentul R. Defey și o studentă de la

⁹ Ibidem, Arc. 181-182.

¹⁰ Ibidem, Arc. 202.

¹¹ Ibidem, Arc. 195-200.

¹² Gavreliv I., *Luna septembrie, acum 10 ani*, în *Sribna Zemlea*, 2001, 22 septembrie, p. 6.

1.

medicină, neimplicată în evenimente. Deputatul constata: “în fapt, în Transcarpatia a fost introdusă starea de urgență”¹⁴.

Așa a luat naștere tirada acuzelor reciproce. Deputatul D. Matico, în cuvântarea sa arăta că “(...) noi am învățat acea ideologie, pe care ne-au dictat-o marxist-leniniștii Tivadar și Landovski. (Aplauze). Însă astăzi noi am devenit deja democrați”. La aceasta, deputatul Tivadar a arătat că a predat nu istoria partidului, ci cursuri de specialitate, și anume etnografie și istoria comunei primitive și “(...) dacă neanderthalienii au fost comuniști, probabil că între comuniști au existat și neanderthalieni, eu nu contest acest lucru, dar învinuirile ce mi se aduc nu le consider a fi la adresa mea”¹⁵. Deputatul V. Jupan a prezentat revendicările muncitorilor, ale inginerilor și tehnicienilor din Ujgorod. În punctul 3 al cererii se precizau ordinele date organelor de apărare în privința informărilor totale despre “așa numiții parașutiști de dincolo de munte”; “(...) fiindcă pe pământul nostru ne vom descurca și singuri, fără deranjul și învățăturile lor (Aplauze)”¹⁶. Deputatul I. Huzineț a citit telegramele din Hust, Ilnița, Irșava, Svaljava, Teceu privind acordarea autonomiei și redarea naționalității “rutean-rusin”¹⁷.

Problema autonomiei s-a dezbătut și a doua zi. A treia sesiune a Consiliului regional a avut loc într-o atmosferă încinsă. Au luat parte la cuvântări profesorul I. Granciak, care, într-un mod istorico-retrospectiv a analizat perspectiva autonomiei regiunii Transcarpatiei. Apoi a luat cuvântul V. Zilgalov, care a denunțat speculația forțelor politice, care ar vrea să câștige în urma problemei autonomiei regiunii. De asemenea, a mai arătat că reprezentanții organizației din “Huțulia” (raion Rahiv) au anunțat că vor organiza un referendum privitor la despărțirea lor de Transcarpatia, fiind susținuți și de raionul Voloveț. Deputatul Ș. Fodor sublinia că, odată cu obținerea autonomiei “noi am putea să transformăm Transcarpatia într-o a doua Elveție”¹⁸. Deputații au atras atenția și asupra situației din rândul demonstranților aflați în fața clădirii Consiliului regional. Deputatul M. Huzov a declarat că a fost martorul strigătelor din mulțime: “(...) decât să vă dăm vouă autonomia, mai bine vă omorâm pe toți”. De asemenea, a arătat că aceste amenințări erau proferate cu un accent din Lvov¹⁹.

În cuvântarea deputatului M. Tivadar s-a arătat clar că există o “politică reală, perseverentă, din Dombas și până în Carpați, de dezmembrare a copilului încă nenăscut” (Ucraina – n.n.). El arăta că aceasta convine celor patru forțe, și anume: forței imperiale, care aspiră să rămână U.R.S.S.; nomenclaturii de partid neocomuniste; vecinilor noștri, care la mitingurile din Mucacevo erau pentru unirea regiunii cu Ungaria și Cehoslovacia în cadrul Republicii Subcarpatice autonome; “rusinilor” locali, care se orientează pe forțele externe și visează la mitul “RUTENIA”²⁰.

Într-adevăr, la 1 septembrie, în orașul Mucacevo a avut loc mitingul Organizației rusinilor carpați “privind problema renașterii naționale a poporului rusin și reînnoirea statutului regiunii Subcarpatice”. La acest miting s-a arătat că regimul totalitar a consolidat în timp “o politică de deznaționalizare a populației autohtone rutene și ucrainizarea ilegală a acesteia”. Se vorbea și despre “tendința de înrobire spirituală a poporului rusin”. Demonstrații aduceau la cunoștință, că, în cazul omiterii problemei privind statutul autonomiei Transcarpatiei (sub presiunile celor care făceau greva foamei) “și noi vom anunța imediat greva foamei”. În cererea către deputați a cetățeanului V. Silaghi se arăta: “Oare acești 100 de oameni care fac greva foamei chiar reprezintă Transcarpatia?.....Trebuie să muncim, nu să facem demonstrații”²¹.

Dealtfel, lucrările sesiunii s-au finalizat cu adoptarea hotărârii intitulată „Despre statutul Transcarpatiei în componența Ucrainei independente”. Documentul stipula înființarea unei comisii

¹⁴ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond.195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 14, Secretariat, Dos. VII, Sesiunea extraordinară a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXI (A doua ședință) și deciziile luate de către reuniunea din 1 octombrie 1991. Pe 141 arcușuri, Arc. 1.

¹⁵ Ibidem, Arc. 36-38.

¹⁶ Ibidem, Arc. 58-59.

¹⁷ Ibidem, Arc. 66-68.

¹⁸ Ibidem, Dos. VII. Sesiunea extraordinară a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXI (A treia ședință) și deciziile luate de către reuniunea din 2 octombrie 1991. Pe 88 arcușuri, Arc. 19-29.

¹⁹ Ibidem, Arc. 37.

²⁰ Ibidem, Arc. 32-33.

²¹ Ibidem, Arc. 88.

formate din 38 de persoane, comisie care urma să studieze problema statutului Transcarpatiei. Se preciza că aceasta avea obligația de a publica în presă, până în data de 30 decembrie, deciziile sale privind statutul Transcarpatiei. De asemenea, se recomanda să se introducă problema statutului regiunii la referendumul regional²². În paginile publicației “Novene Zakarpatia” fuseseră deja aduse la cunoștință proiectele declarației privind declararea Transcarpatiei ca regiune autonomă: “Ținând cont de tradițiile, particularitățile, dreptul legal la aspirația de veacuri a populației din Transcarpatia la autodeterminare (...)”, să declarăm Transcarpatia ca regiune autonomă în componența Ucrainei²³.

La lucrările sesiunii a V-a din 31 octombrie a fost adoptată hotărârea intitulată “Despre referendumul regional”. În textul buletinului de vot pentru referendumul regional se preciza: “Doriți D-voastră ca Transcarpatia să obțină statut teritorial autonom, ca subiect în componența Ucrainei independente și să nu intre în componența altor organizații administrativ-teritoriale?”. La sesiunea a IX-a a Consiliului de deputați populari ai raionului Beregovo (14 septembrie) s-a luat hotărârea de a se organiza un referendum la 1 decembrie privind înființarea în raionul Beregovo a regiunii maghiare autonome. Motivația era următoarea: din 85.000 de locuitori al raionului, 57.100 locuitori sunt maghiari (adică un procentaj de 66,7%)²⁴.

În aceste condiții, reprezentanții “Platformei democratice” a Consiliului regional de deputați populari au decis să se adreseze Președintelui Consiliului Suprem al Ucrainei, Leonid Kravciuk. În această cerere se arăta, la 13 octombrie 1991, contradicția între referendumuri, și anume cel general ucrainean și cel regional, despre manipularea populației din regiune, despre acțiunile deputaților de orientare pro-moscovită, pro-maghiară și pro-cehă, care propagau și întrețineau disensiuni interetnice. În document se arăta că acest Consiliu “este împins la acțiuni ilegale, care pot avea nu doar urmări politice, ci și juridice”, deoarece “problema referendumului privind statutul Transcarpatiei nu este de competența Consiliului regional, încalcă o serie de articole ale Constituției în vigoare a statului nostru”. Acest document a fost semnat de deputații de orientare democratică - M. Djanda, M. Tivadar, I. Mokrianeck, L. Karavanska, F. Pojar, I. Gabor, M. Dzyamko, I. Haynaly, I. Savciuk, H. Petreștye, I. Derkaci²⁵.

Situația s-a modificat într-o oarecare măsură, în urma pregătirilor pentru alegerile prezidențiale. La a VIII-a sesiune extraordinară din 20 noiembrie 1991, s-a discutat de fapt formularea statutului Transcarpatiei în textul buletinului de vot. Deputatul I. Hrițak a propus schimbarea cuvântului “autonomie” în “teritoriu administrativ autonom”, “teritoriu cu administrație autonomă specială, Transcarpatia”.

După numeroase discuții pe această temă, s-a decis ca formularea să fie următoarea (și anume punctul 3 din 31 octombrie): “Doriți ca Transcarpatia, prin consfințire în Constituția Ucrainei, să obțină statutul de teritoriu administrativ autonom special, ca subiect în componența Ucrainei independente, și să nu intre în componența altor formațiuni administrativ-teritoriale?”²⁶.

Număratoarea voturilor a demonstrat orientarea populației regiunii spre statalitatea ucraineană. Pentru independența Ucrainei au votat 90,13% din alegători, iar 60% l-au votat pe primul președinte al Ucrainei, Leonid Kravciuk. Rezultatele voturilor privind statutul de teritoriu administrativ autonom special a regiunii Transcarpatia îl vom prezenta în tabelul următorⁱⁱ.

²² Ibidem, Arc. 61-64.

²³ *Declarația privind proclamarea Transcarpatiei ca regiune autonomă a Ucrainei (Proiect)*, în *Novene Zakarpatia*, 1991, 1 octombrie, p.4.

²⁴ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond.195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 23, Cancelaria, Dosar. Vol. I., Corespondența cu Consiliul Superior, Administrația președintelui Ucrainei, 16 ianuarie 1992 - 5 august 1992. Pe 171 de arcușuri, Arc. 74.

²⁵ „*Sperăm să auzim o voce puternică și corectă în apărarea Ucrainei*”. *Președintelui Consiliului Superior al Ucrainei, Leonid M. Kucima*, în *Novene Zakarpatia*, 1991, 13 noiembrie, p. 4.

²⁶ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond 195, Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 14, Secretariat, Dos. VIII Sesiunea extraordinară a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XX (A doua ședință) și deciziile luate de către reuniunea din 20 noiembrie 1991. Pe 13 arcușuri, Arc. 13.

Tabelul Nr. 1
Rezultatele voturilor privind statutul Transcarpatiei (01.12.1991)

Numărul buletinelor de vot	847.364
Au obținut buletine	702.324
Au luat parte la vot	700.555 (82,7%)
“DA”	546.450 (78%)
“NU”	128.762
Buletine anulate	25.343

Așadar, observăm că majoritatea a votat pentru statutul Transcarpatiei ca teritoriu administrativ autonom special, subiect în componența Ucrainei independente. Totuși, la vot nu au luat parte aproximativ 150.000 alegători, iar aproximativ 129.000 au fost împotriva, fiind anulate mai mult de 25.000 de buletine. Așadar, un procentaj de 78% reprezintă un succes relativ. În realitate, aceasta reprezintă un pic mai mult de 60% din totalul alegătorilor (847.364 persoane).

În raionul Beregovo, rezultatele referendumului privind înființarea raionului maghiar autonom au confirmat susținerea puternică de către populație a acestui proiect. Astfel, din 61.070 de alegători din raion au luat parte la vot 53.442 de persoane (87,5%). “Pentru” înființarea regiunii autonome s-au pronunțat 43.482 de alegători (81,4%). Consiliul regional de deputați populari a examinat, la 6 februarie, materialele privind concluziile referendumului raional și a decis să se adreseze Consiliului Suprem al Ucrainei cu cererea ca denumirea raionului Beregovo să se schimbe în Raionul maghiar autonom Beregovo, cu centrul în orașul Beregovo, în componența regiunii Transcarpatia, și să se introducă în Constituția Ucrainei ca o unitate administrativ-teritorială, respectiv ca raion autonom²⁷.

Aceste rezultate au devenit principalul motiv în pretențiile conducerii regionale de introducere a schimbărilor și a completărilor la Constituția Ucrainei. S-a înființat o comisie de lucru a Comitetului Executiv Regional (sub conducerea noului președinte ales al Primăriei și al Comitetului executiv Regional, M. Krailo), iar mai apoi și un grup temporar, sub conducerea lui S. Ustici, pentru pregătirea proiectului Legii “Despre statutul teritoriului administrativ autonom special al Transcarpatiei”. Conform hotărârii din 24 ianuarie 1992, în prima parte a articolului 77 se propunea completarea Constituției cu următoarele: ”În Ucraina există un teritoriu administrativ autonom special”²⁸. Așa cum arăta prof. ist. Ion Pop, “după un scurt val de activitate în 1991, masele au devenit iarăși pasive față de procesele politice (...)”²⁹.

În martie 1992 s-a discutat proiectul legii Ucrainei “Despre teritoriul administrativ cu autonomie specială „Transcarpatia”. Președintele Asociației democraților neradicali, V. Fantici, s-a declarat împotriva proiectului grupului „usticilor”, „semeracilor”, „ciucycilor” etc., al teoreticienilor de ieri și al practicienilor comuniști și împotriva “zilgalofilor”. Fantici învinuia fățiș grupul de orientare național-democratică în participarea la actul de vandalism împotriva Consulatului maghiar și a clădirii rutenilor din orașul Mucacevo, unde au fost profanate drapelurile și alte simboluri.

Profesorul I. Turjanița, din cadrul Universității Naționale din Ujgorod, arăta că “vedem aceeași opoziție, aia nu e opoziție, este doar un grup care complotază și dacă e să vorbim corect, tulbură neprofesional lumea de pe pământul nostru drag”³⁰.

Deputatul V. Koțan a propus chiar să se formuleze un articol în Constituție privind folosirea, pe lângă valuta națională, și a valutei altor țări vecine. La această propunere, prof. I. Himineț a arătat că

²⁷ Ibidem, Op. 23, Cancelaria, Dos. Vol I. Corespondența cu Consiliul Superior, Administrația președintelui Ucrainei. 16 ianuarie 1992 - 5 august 1992, Pe 171 de arcșuri, Arc. 74.

²⁸ Ibidem, Op. 14, Secretariat, Dos. IX sesiunea extraordinară a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXI, Prima ședință din 24 ianuarie 1992, Arc. 233.

²⁹ Pop I., Homo totalitaricus? Istoria Transcarpatiei: reflecții critice, în Karpatskii krai, 1996, № 5-7, p. 16.

³⁰ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond 195, Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 14, Secretariat, Dos. IX sesiunea extraordinară a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXI. Reuniunea din 6 martie 1992, Pe 345 arcșuri, Arc. 10-12, 13, 43.

introducerea acestui punct este incorectă, deoarece în nici o țară nu există un asemenea fenomen, întotdeauna moneda națională poate fi schimbată la orice punct de schimb valutar.³¹

Hotărârea privind Legea Ucrainei “Despre teritoriul administrativ cu autoadministrație specială a Transcarpatiei a fost ratificată de către Consiliul regional la data de 6 martie 1992.

În cererea Consiliului regional al deputaților populari către Consiliul Superior se arăta că la 24 ianuarie 1992, Consiliul regional a ratificat concluziile referendumului. În proiectul Legii Ucrainei, în special în articolul 4 “Organizarea administrativ-teritorială” se arăta că, în locurile unde locuiesc compact grupe etnice, în conformitate cu doleanțele acestora, se pot înființa unități teritorial-administrative corespunzătoare. Articolele 5 și 6 statuau că, alături de folosirea limbii de stat, să se folosească și cea a grupului etnic minoritar a regiunii, folosirea simbolurilor de stat ucrainene și a simbolicii regionale³². Acest proiect a fost semnat de membrii grupei de lucru: S. Ustici, G. Ienițen, M. Macara, H. Oleksek etc. Totuși, în afară de această ratificare, Consiliul regional a ratificat hotărârea intitulată “Despre autoadministrarea specială a teritoriului administrativ al Transcarpatiei”. Conform acestei ratificări, se înființa comisia Consiliului regional “privind sprijinirea aprobării trecerii în Consiliul Superior al Ucrainei în ordinea de zi a hotărârii Consiliului regional din 06.03.1992, respectiv „Proiectul Legii Ucrainei” „Despre autoadministrarea specială a teritoriului administrativ Transcarpatia”. Conform acestei hotărâri se înființa comisia Consiliului regional „privind promovarea trecerii în Consiliul Superior în ordinea stabilită a proiectului de lege.....”. Președintele comisiei a devenit M. Krailo iar locuitori, D.D. Dorcineț și S. Ustici, total membri: 22 de persoane.

Redacției “Novene Zakarpacie” i se recomanda să lumineze “larg” trecerea proiectului de lege în Comisia Superioară a Ucrainei, iar Consiliului administrativ executiv i s-a trasat sarcina să pregătească proiectul Statutului și alte acte normative privind legitimitatea acestor demersuri. Concomitent, prin hotărârea intitulată “Despre schimbările în organizarea administrativ-teritorială a regiunii” se arăta că, în conformitate cu rezultatele referendumului din raionul Bereg, Raionul Autonom Maghiar Beregovo, cu centrul în orașul Beregovo va intra în componența Transcarpatiei. Se arăta că 81,4% (43.482 din populația raionului Beregovo) a votat pentru ideea înființării acestui raion, împotriva a votat un număr de 7.842 persoane – dintr-un total de de 53.442 persoane care au luat parte la votări³³.

Hotărârea privind acordarea dreptului introducerii în documentele de stare civilă și în cele ale administrației de stat a Transcarpatiei a rubricii de recensare a naționalității ruse a fost ratificată fără probleme sau discuții, în unanimitate. În cuvântarea lui G. Vereș se arăta oportunitatea acestui pas prin exemplele oferite de practica internațională (Cehoslovacia, Iugoslavia)³⁴.

Menționăm că propunerea deputatului Mihai Tivadar privind scoaterea de pe ordinea de zi a proiectului “Despre teritoriul administrativ autonom special Transcarpatia” nu a fost luată în considerare până la publicarea proiectului noii Constituții a Ucrainei. Mai mult decât atât, la Consiliul regional se cereau cereri de la diferite grupuri ale muncitorilor. În cererea grupului de muncitori al fabricii de prelucrare a lemnului din orașul Svaljava (2 martie 1992) se specificau următoarele: “ Vă rugăm să cercetați cu atenție acea variantă a Statutului pe care l-a conceput V. Zilgalov și K. (indescifrabil în documentul original - n.n.) Aceștia sunt potrivnici blestemați ai autonomiei”. În cererea din 4 martie 1992, deputatul popular al primăriei orașului Irșava, protoiereul M. Iurin, constata: “toți preoții ortodocși se adresează către deputații Consiliului regional cu rugămintea să nu finanțeze această independență și pentru așa- numitul ziar democratic (Regiunea Carpatică – n.n.)³⁵. Așadar, continua antagonismul dintre forțele de orientare națională și simpatizanții autonomiștilor cu rusinii politici.

Din martie 1992 a început să funcționeze Consiliul Popular Ucrainean al Transcarpatiei. În componența sa intrau organizațiile regionale ale Mișcării populare a Ucrainei, Partidului Republican al Ucrainei, Partidului Democratic al Ucrainei, organizația regională a Asociației de limbă ucraineană

³¹ Ibid, Arc. 77-78.

³² Ibidem, Arc. 176.

³³ Ibidem, Arc. 218, 272-273.

³⁴ Ibidem, Arc. 132-134, 219-220.

³⁵ Ibidem, Arc. 250-251, 259.

“Prosvita”, “Prosvita” regională, Asociația celor ce au suferit represalii și a deținuților politici și Uniunea artiștilor populari din Transcarpatia, în total un număr de 15 organizații. Președintele Consiliului Popular Ucrainean al Transcarpatiei, I. Baloga, arăta că înființarea organizației “trebuie privită ca o alternativă, o opoziție împotriva majorității partidelor comuniste din Consiliul Regional al Transcarpatiei, care a început jocurile de partid pro-autonomiste, neo-bolșevice și care în mod conștient ignoră mai mult de 80% din populația regiunii, organizațiile regiunii, presa (...), susține rusenismul politic”³⁶.

Consiliul Ucrainean Popular al Transcarpatiei cuprindea, la sfârșitul anului 1992, 31.300 persoane. Principalele puncte de vedere, critica la adresa rusenismului politic a fost prezentată în paginile ziarelor “Ucraina Carpatică” (tiraj – 2.200 de exemplare, “Pravda Transcarpatiei” (tiraj - 50.000 de exemplare), mai apoi la ele s-a alipit “Sribna Zemlya” (12.000 de exemplare). De reținut este faptul că 9 membri ai Consiliului Ucrainean Popular al Transcarpatiei au fost aleși deputați în Consiliul Regional, 135 – deputați în consiliile locale și raionale, 7 erau funcționari în structurile de conducere, 5 – membri al Colegiului pe lângă reprezentantul președintelui în regiune, 13 – deputați în raioane³⁷.

Oponenții lor erau grupați în “Liga Democratică a naționalităților din Transcarpatia”, ce avea în componență Organizația culturii maghiare din Transcarpatia, Uniunea național-culturală slovacă „L. Ștura”, Organizația nemților regiunii “Renașterea”, Organizația evreilor “Menora”; “Casa Rusă”, “Roma” și Organizația rutenilor subcarpatici. Liga avea 36.600 de membri în organizațiile amintite: 6 din ei erau deputați în Consiliul regional, 20 de persoane – deputați la diferite nivele, 5 persoane erau membri ai colegiilor pe lângă reprezentantul președintelui din raioanele regiunii. În afară de aceasta, poziția lor era tipărită pe paginile ziarelor “Rusia Subcarpatică” (tiraj – 5.000 de exemplare). În afară de această publicație, se mai tipăreau opiniile lor în paginile ziarelor “Unitate - plus”, “Novene Zakarpatia – Noutățile Transcarpatiei”, “Karpati Igaz Szo”. În special, în cea din urmă aveau articole, membrii Organizația culturii maghiare din Transcarpatia care erau împotriva “naționalismului ucrainean” în statul ucrainean³⁸.

În martie 1992 a fost înființat Partidul Republican Subcarpatic (președinte V. Zaiat), activitatea lui fiind marcată de încercarea de reanimare a curentului rusofil, revigorarea ideilor panslavismului și idealizarea istoriei și a viitorului Transcarpatiei după exemplul Elveției³⁹.

În același timp, conducerea regiunii era preocupată de aprobarea, de către Consiliul Superior al Ucrainei, a proiectelor de legi privind statutul Transcarpatiei și zona liberă economică. S. Ustici, la 29 aprilie 1992, menționa că adjunctul președintelui Comisiei permanente pe probleme de relații internaționale, O. Duptalov, a promis că la sfârșitul lunii februarie, începutul lui martie 1992, proiectul comun al Legii Ucrainei “Despre zonele libere economice din Ucraina” va fi definitivat, urmând a fi supus dezbaterilor. Apoi, în baza acestei Legi, arăta S. Ustici, președintele Ucrainei promitea că printr-un Ordin va conferi regiunii statutul de zonă economică liberă. Viitorul președinte al administrației de stat constata faptul că M. Krailo “(...) sună în fiecare săptămână la Președintele Consiliului Superior sau la primul adjunct al acestuia. Ultima informație este următoarea: acest proiect de lege va fi discutat în prima decadă a lunii mai”⁴⁰.

M. Voloșciuk arăta că ratificarea acestei cereri se impune pe agenda de lucru a Consiliului Superior al Ucrainei, deoarece deputații din administrația de stat sunt îngrijorați de numeroasele tergiversări.

³⁶ Maslianik O., *De aceea există știuca, pentru ca racul să nu ațipească...*, în „Za vilnu Ucrainu”, 1992, 5 noiembrie, p. 2.

³⁷ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond.195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 23, Cancelaria, Dosar. Vol.II. Corespondența cu Consiliul Superior, Administrația președintelui Ucrainei. 03 septembrie 1992 – 11 ianuarie 1993. Pe 150 de arcușuri, Arc. 149.

³⁸ Baloga I., *Rutenismul politic și construirea statului*, în Ucrainски probleme, 1994, № 2, p. 70.

³⁹ Maiboroda O., *Rutenismul politic. Versiunea naționalismului periferic al Transcarpatiei*, Kiev NauKMA, 1999, p. 10.

⁴⁰ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond 195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 14, Secretariat, Dos. X sesiunea extraordinară a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXI. Prima reuniune din 29 aprilie 1992. Pe 123 arcușuri, Arc. 59.

Existau însă și alte opinii. M. Djanda, în special, arăta că importantă în primul rând este ratificarea Constituției, și nu problema zonelor libere economice. El constata un factor obiectiv: “Puteți voi să faceți gălăgie. În primul rând, deocamdată nu reprezentați toată populația Transcarpatiei⁴¹”.

Continua lupta pentru acordarea statutului de teritoriu cu administrație autonomă. S. Ustici îi informa pe deputați despre oportunitatea “reîmprospătării deciziei noastre din 1990”, și anume – schimbarea formulării “zona liberelor întreprinderi” în “zona liberă economică”, deoarece, așa cum afirma S. Ustici, legat de aceasta a fost obținut acordul Cabinetului de Miniștri ai Ucrainei și acordul Consiliului Superior al Ucrainei⁴². Așadar, Consiliului regional a decis dezbateră proiectului “Despre demersul către Cabinetul de Miniștri ai Ucrainei privind acordarea regiunii Transcarpatia a statutului de zonă economică liberă”.

Un semn l-a constituit și faptul că în aceeași zi a fost ratificată hotărârea “Despre proiectul Constituției Ucrainei”, care, în articolul “Organizarea teritorială”, preconiza formularea “Transcarpatia, teritoriu administrativ autonom”⁴³.

Au urmat cererile U.N.R.Z. (Consiliul Popular Ucrainean al Transcarpatiei) din 24 și 27 noiembrie privind acțiunile separatiste ale conducerii regionale. În cuvântarea lui V. Prehodyko, ele au fost caracterizate astfel: “ (...) astăzi, îmbrăcând hainele unitare și național – unitariste (U.N.R.Z. – n.n.) transformă în întregime problematica obiectivă și legalitatea statutului economic și administrativ al regiunii, problemă care se pune de către alte regiuni ale statului, ca subiect al jocului politic”⁴⁴. Conform spuselor lui V. Prehodyko, U.N.R.Z. este doar un “conglomerat” al partidelor ucrainene și al organizațiilor democratice, nefiind înregistrat legal. De aceea se propunea proiectul de hotărâri, unde s-ar fi arătat că, așa-numitul U.N.R.Z. și organizația din Transcarpatia N.R.U. (Mișcarea Populară a Ucrainei) încearcă “să rupă ordinea constituțională privind acordarea către regiunii Transcarpatia, a statutului de zonă specială administrativ-economică”. Reprezentantul președintelui, M. Krailo afirma de asemenea, că unele organizații nonguvernamentale și unele partide se ocupă cu politica “atrăgând în dezbateri neavenite masele de oameni”⁴⁵.

Au continuat acuzele și analizarea demersurilor adversarilor. Ca răspuns la apelurile U.N.R.Z. (din 24 și 27 noiembrie), a urmat o hotărâre specială a Consiliului regional, care și-a manifestat îngrijorarea privind “tărăgănarea” examinării documentelor în instanțele superioare ale statului. În afară de aceasta, se adăuga și cererea Forumului cetățenilor din 28 noiembrie, unde se arăta lipsa de fundament a solicitărilor “forțelor politice extremiste”⁴⁶.

La Forumul amintit mai sus (desfășurat în orașul Ujgorod), au luat parte 130 de persoane din Voloveț, Svaljava, Mucacevo și Ujgorod. Aceștia erau reprezentanți ai organizațiilor rutenilor, maghiarilor, germanilor, slovacilor, evreilor, țiganilor, Asociației democratice a tineretului și ai Asociației democraților din Transcarpatia. Au luat cuvântul următorii: M. Rușciak, M. Boico, I. Krevskiy, I. Hrancyak și M. Boldejar. La dezbateri au luat parte 11 persoane. Lucrările Forumului au avut ca rezultat hotărârea intitulată “Pașii de realizare a rezultatului referendumului din 1 decembrie 1991 privind statutul Transcarpatiei – teritoriul administrativ special autonom în componența Ucrainei”. În acest document se arăta, că referendumurile din 1991 “(...) au fost primele din istoria Transcarpatiei – o formă democratică a voinței întregii populații multietnice a regiunii”. Mai mult decât atât, se recomanda ca în decursul intervalului decembrie 1992 – ianuarie 2003 să se convoace congresul reprezentanților mandatar ai tuturor consiliilor de deputați populari, pentru evaluarea rezultatelor deciziilor luate în 1991⁴⁷.

În anul 1993 a continuat ideea revendicării zonei libere economice, în paralel cu ambițiile autonomiste. În scrisoarea lui M. Krailo și D. Dorcineț, din 4 februarie 1993, adresată Consiliului de

⁴¹ Ibidem, Arc. 64-65.

⁴² Ibidem, Dos. XI sesiunea extraordinară a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXI. Prima reuniune din 30 octombrie 1992. Pe 273 arcușuri, Arc. 109-111.

⁴³ Ibidem, Arc. 134.

⁴⁴ Ibidem, Dos. XI sesiunea extraordinară a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXI. A doua reuniune din 23 decembrie 1992. Pe 302 arcușuri, Arc. 85.

⁴⁵ Ibidem, Arc. 122

⁴⁶ Ibidem, Arc. 279-280.

⁴⁷ Ibidem, Arc. 295-297.

Miniștrii al Ucrainei, se arăta că interesele privind înființarea zonei economice sunt împărțite de Republica Federativă Cehoslovacia (până la 1 ianuarie 1993), Ungaria, România, Polonia, Austria, S.U.A., Canada și alte state. Pachetul de documente privind înființarea zonei liberelor întreprinderi “Transcarpatia” (hotărârea Consiliului regional din 7 decembrie 1990) a fost aprobat de 8 ministere și instituții și a fost ratificat de către Consiliul de Miniștrii al Ucrainei. De fapt, V.R.U. (Consiliul Superior al Ucrainei) nu a dezbătut proiectul din lipsa unui cadru juridic privind zonele economice speciale. Odată cu ratificarea - de către Cabinetul de Miniștrii al Ucrainei - a legii “Despre principiile generale ale înființării și funcționării zonelor economice speciale”, a venit momentul aplicării acestui proiect în practică. În fața Consiliului de Miniștrii ai Ucrainei se punea problema “dezbaterii pachetului de documente, înaintării de propuneri și observații”⁴⁸.

Cu această ocazie, vom menționa următorul fapt: dacă în Consiliul de Miniștrii exista o poziție favorabilă privind zona liberă economică, în V.R.U. situația era opusă. Reprezentantul președintelui, M. Krailo și președintele Consiliului deputaților populari, D. Dorcineț, își exprimau sincer mulțumirea primului ministru L. Kucima pentru poziția obiectivă vizavi de scrisoarea arătată. Pe de altă parte, liderii regiunii arătau că în Decretul Consiliului de Miniștrii ai Ucrainei, decret intitulat “Despre situația pregătirii documentelor privind înființarea zonei libere economice a regiunii Transcarpatia” nu se arată că principalul vinovat în subminarea studierii documentelor a fost primul ministru V. Pinzenek⁴⁹.

În consiliile permanente ale V.R.U. privind problema zonei economice libere au apărut câteva observații. Comisiile considerau că dezbaterile documentele nu a fost completă, deoarece problema nu s-a discutat în sesiunea Consiliului de Miniștrii ai Ucrainei și nu a fost introdusă în dezbateri în mod legal. Cu alte cuvinte, comisiile permanente se deziceau oficial de dezbaterile privind zona liberă economică. Ca atare, în 1993, odată cu problema administrației autonome, s-a pus și problema zonei libere economice. În afară de aceasta, prin hotărârea Consiliului regional din 14 mai a fost ratificat textul Statutului Asociației colaborării transfrontaliere “Euroregiunea Carpatică”. Partea ucraineană a fost reprezentată de regiunea Transcarpatia (cu ocazia semnării documentelor privind înființarea “Euroregiunii Carpatice”), în orașul Debrețin. În documente figuiau semnăturile lui D. Dorcineț și M. Krailo⁵⁰.

Alături de acțiunile din 15 mai 1993, în orașul Mucacevo a fost proclamat “Guvernul provizoriu al Rusiei Subcarpatice”, în frunte cu I. Turjanița, în componența sa intrând și cetățenii Slovaciei și ai Ungariei. Guvernul autoproclamat a început o campanie de discreditare a stabilității statale ucrainene, atragerii atenției populației asupra situației rutenilor din Transcarpatia și recunoașterii nulității acordului cehoslovaco-sovietic din 1945. Consiliului regional i s-a impus separarea de “copilul” său, rutenismul politic, respectiv să se distanțeze de acesta. Numai că aceasta a fost doar o declarație. Liderii rutenismului au continuat să țină cuvântări la diferite sesiuni ale Consiliului regional, continua susținerea demersurilor acestora. S. Ustici, a arătat, la sesiunea Consiliului regional din 31 mai 1993, că înființarea “guvernului provizoriu” – este o provocare, “(...) fără nici o îndoială”, iar D. Dorcineț, susținea că “(...) este vorba nu de rutenism în general, ci despre o parte a conducerii acestui curent, care îngreunează situația.” Deputatul M. Vereș își arăta îngrijorarea privind ignoranța oficialilor de la Kiev, în rezolvarea problemei zonei libere economice, apoi a Euroregiunii Carpatice. De fapt, “nu există zone, în afară de una, care va apărea mai târziu. Iar noi aici vom face o mică Iugoslavie!”. Deputatul M. Voloșciuc afirma că “dacă noi am fi dus referendumul în Transcarpatia până la sfârșit, am fi obținut mult mai mult”⁵¹.

Distanțarea de rutenismul politic radical al Consiliului regional a fost cu adevărat o declarație. Așadar, dispoziția cu nr. 06.–35/84 din 2 februarie 1993 a reprezentantului Președintelui, M. Krailo, privind alocarea automobilului “Tavria” d-lui I. Turjanița a fost un exemplu elocvent. La întrebarea

⁴⁸ Ibidem, Op. 23, Cancelaria, Dos. Corespondența cu Cabinetul de Miniștrii al Ucrainei, 11 ianuarie 1992- 27 decembrie 1992. Pe 147 arcușuri, Arc. 2-5.

⁴⁹ Ibidem, Arc. 56.

⁵⁰ Ibidem, Dos. Informații privind punerea în aplicare a deciziilor și ordinelor Cabinetului de Miniștrii ai Ucrainei, 6 ianuarie 1992 – 31 decembrie 1992. Pe 44 arcușuri, Arc. 10, Opis 14, Secretariat, Dos. XII sesiunea Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXI. Prima reuniune din 14 mai 1993. Pe 402 arcușuri, Arc. 288, 294.

⁵¹ Ibidem, Dos. XII sesiunea Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XX. A doua reuniune din 31 mai 1993. Pe 260 arcușuri, Arc. 53-54, 57-58.

deputatului M. Djanda privind acest lucru, M. Krailo a constatat laconic că dl. Turjanița a cerut acest lucru de multe ori⁵².

În ziua sesiunii Consiliului deputaților populari din 31 mai 1993, în Piața Populară a avut loc un miting al reprezentanților Partidului Ucrainean Republican, a creștinilor, a cetățenilor care au suferit represalii, cetățenilor orașului Ujgorod. Demonștrările acuzau acțiunile Consiliului regional și ale “guvernului provizoriu” separatist, cereau deputaților să analizeze faptele acestora. De asemenea, participanții la miting declarau că nu vor permite organizarea oricăror alte sesiuni anticonstituționale ale Consiliilor, la orice nivel ar fi fost ele⁵³.

Pe de altă parte, din partea organizației raionale Svaljava a Asociației Rutenilor subcarpatici, încă la data de 30 aprilie, pe adresa Consiliului regional a ajuns apelul privind includerea în ordinea de zi a sesiunii a chestiunii privind convocarea unui congres pentru a ratifica Manifestul privind statutul regiunii. Reprezentanții Asociației democraților din Transcarpatia (M. Erdevdi), ai Forumului cetățenilor din Transcarpatia (I. Krevskiy), ai Asociației Rutenilor (I. Turjanița), Asociației Culturale a Slovacilor (I. Horvat) și ai Uniunii Democratice a Tineretului, în apelul lor și-au manifestat îngrijorarea privind târăgănarea soluționării problemei noului statut al regiunii, deoarece, aceasta “(...) duce la confruntarea dintre diferite segmente ale populației, generează instabilitate politică în regiune”. Subliniem de asemenea, că cererea organizației Partidului Radical Ucrainean și a Organizației “Memorial” cu privire la cuvântările lui B. Dikovo și ale lui V. Zilgalov la sesiune, nu au fost luate în considerare de către deputați⁵⁴.

După proclamarea “guvernului provizoriu” de către președintele V.R.U., I. Pliușcea, de către Consiliul de Miniștri ai Ucrainei și de către președintele Ucrainei, Leonid Kravciuc, din nou a început să „curgă” corespondență din partea șefilor regiunii, M. Krailo și D. Dorcineț. Se arăta că târăgănarea soluționării problemei privind zona liberă economică și a prevederii unui articol separat în viitoarea Constituție referitor la “Teritoriul special administrativ autonom Transcarpatia” subminează credibilitatea structurilor centrale de guvernământ și îngreunează situația politică în regiune. Lui Leonid Kravciuc, în mod deosebit i se reamintea că locuitorii își amintesc bine vizita lui în regiune și promisiunile privind soluționarea problemei autonomiei. În mod special, se arăta că tendința politicianismului în rutenism nu are o bază socială serioasă⁵⁵. În scrisoarea din 1 decembrie 1993 către președintele V.R.U., D. Dorcineț, se constatau mărturii supărătoare pentru Consiliul regional, în special cele privind autonomia regiunii. Consiliul regional de deputați populari din octombrie 1992 s-a adresat de 3 ori președintelui V.R.U. și de 4 ori Președintelui Ucrainei, o dată primului ministru, “totuși nu a primit răspunsuri la aceste scrisori”⁵⁶.

Firește că oficialii de la Kiev au târăgănat tendințele separatiste, care continuau să se manifeste și mai activ în rândul Consiliului regional, care ținea conferințe de presă comune împreună cu “guvernul provizoriu”. Acesta din urmă susținea „Organizația național-culturală slovacă și rusă”, “Asociația democraților din Transcarpatia”, “Congresul Cetățenesc al Ucrainei”. La 15 august, televiziunea maghiară avea o atitudine laudativă vizavi de miniștrii guvernului provizoriu, în speță liderul I. Turjanița. Presa maghiară propaga activ ideea autonomiei Regiunii Eurocarpatice și a rutenismului politic⁵⁷. Cererile autonomiste au fost susținute din 11 iunie 1993, li s-a alăturat și biroul organizațional al Secției Uniunii comuniștilor din Transcarpatia.

La 5 octombrie 1993, președintele Consiliului regional, D. Dorcineț, a publicat hotărârea privind convocarea sesiunii Consiliului regional, în vederea proclamării autonomiei, însă datorită

⁵² Ibid, Arc. 247-248.

⁵³ Ibid, Arc. 249.

⁵⁴ Ibid, Arc. 250-251, 256, 259.

⁵⁵ Ibid, Op .23. Cancelaria, Dos. Corespondența cu Cabinetul de Miniștrii al Ucrainei. 11ianuarie 1993 – 27 decembrie 1993. Pe 147 arcușuri, Arc. 81, 96-98, 101-104.

⁵⁶ Ibidem, Arc. 131.

⁵⁷ Baloga I., *Tendințele separatiste în Transcarpatia contemporană*, în *Cultura ucrainских Karpat, Tradiție și contemporaneitate, Materialele conferinței științifice internaționale (Ujgorod, 1-4 septembrie 1993)* Ujgorod, Grajda, 1994, p. 66-69.

împotrivirii diferitelor organizații democratice, precum și în urma dezbaterilor din Consiliul Superior al Ucrainei (în problema zonei libere economice), sesiunea nu a mai avut loc⁵⁸.

Intensificarea nemulțumirilor privind activitatea președintelui și a Consiliului Superior al Ucrainei, organizarea alegerilor înainte de termen în Consiliul Suprem al Ucrainei, alegerea președintelui Leonid Kucima în 1994 au fost cauzele obiective ale procesului de formare statală a Ucrainei.

Procesele politice au stopat într-o oarecare măsură situația etnopolitică instabilă din Transcarpatia. Caracterul legitim al autonomiei regiunii a fost condamnat la un eșec total. Pe de o parte, situația geopolitică a anilor 1993-1994 s-a modificat și nu mai corespundea începutului anilor 90, de aceea revendicările statutului de autonomie și zonă economică liberă, participarea la proiectul Regiunii Eurocarpatice trebuiau să aibă loc în cadrul legal al statului ucrainean. Dealtfel, din 1994, curentul radical al rutenismului a inițiat o campanie cu un pronunțat caracter antiucrainean și antistatal.

În campania preelectorală pentru alegerile de deputați în Consiliul Regional, în circumscripția nr. 2 a raionului Ujgorod, I. Turjanița declara: să reușești să obții realizările referendumului regional privind instaurarea autonomiei de stat a Rusiei Subcarpatice pe bazele și principiile statelor democratice ale Europei și ale întregii lumii revine ruteanului, maghiarului, ucraineanului, rusului, românului, țigănului, slovacului, evreului și reprezentanților altor naționalități care trăiesc pe pământul subcarpatic”. Candidatul afirma că „(...) destul s-a vorbit, a venit timpul să se facă ceva”⁵⁹. Colegul său, I. Dumnici, care a candidat în circumscripția nr. 4 din Ujgorod milita pentru o formă de tip federativ a Ucrainei, iar “cu toate mijloacele politice să se ceară statut de autonomie a regiunii noastre”⁶⁰.

De aceea, nu este de mirare că în componența Consiliului regional, la sesiunea a XXII-a, din 51 de ucraineni și 7 maghiari, a existat doar un singur rutean (rusin)⁶¹. Cu toate acestea, conform datelor registrului de stare civilă, din numărul total al populației regiunii, doar aproximativ 100 de persoane au solicitat să fie declarați ruteni, însă și acest lucru a fost imposibil, din considerente de ordin juridic. Organele Stării Civile nu aveau competențele legale necesare. În scrisoarea adresată președintelui Consiliului regional, D. Dorcineț, locțiitorul ministrului Ucrainei pe probleme de naționalități și migrație, R. Cilacjava arăta că „această problemă este deja clarificată. Conform hotărârii Consiliului Superior al Ucrainei „Principiul privind pașaportul cetățeanului Ucrainei”, rubrica privind naționalitatea nu există în pașaport”. Cu alte cuvinte, statul a renunțat la posibilitatea de a rezolva problemele naționalității cetățenilor, „dându-le posibilitatea alegerii naționalității după bunul lor simț”⁶². Adică, eliminând obligativitatea figurării naționalității în documente, organele de conducere considerau problema deja rezolvată.

Astfel, la prima ședință a noului Consiliu regional al deputaților populari, la 21 iulie 1994, problema redării naționalității rutenilor a fost susținută de I. Jupan. Din partea Organizației rusinilor subcarpatici, „guvernului provizoriu” și deputaților Consiliului regional, inclusiv a prof. I. Turjanița a fost adresată Președintelui Ucrainei, Leonid Kucima, cererea privind redarea statalității Ucrainei Subcarpatice. În documentul original redactat în limba rusă se arăta „D-voastră, D-le Președinte, confirmați și condamnați pactul lui Molotov din 29 iunie 1945 și lichidarea ilegală a statului nostru, odată cu dizolvarea conducerii legal constituite”⁶³.

În același timp, pe adresa Președintelui ajunge o cerere a locțiitorului secretarului general al Organizației Popoarelor Nereprezentate, dl. L. Myaly. În cererea participanților la conferința

⁵⁸ Ibidem, *Rutenismul politic și construirea statului ucrainean*, în Problemele ucrainismului, 1994, № 2, p. 72.

⁵⁹ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond 195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 14, Secretariat, Dos. Pliantele candidaților pentru Parlament, Consiliul regional și pentru președenția Consiliului regional. Pe 112 arcușuri, Arc. 104.

⁶⁰ Ibidem, Arc. 60.

⁶¹ Ibidem, Dos. I sesiunea Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXII. Prima reuniune din 21 iulie 1994, Pe 95 arcușuri, Arc. 2.

⁶² Ibidem, Op. 23, Cancelaria, Dos. Corespondența cu ministerele și departamentele Ucrainei. 10 ianuarie 1994 – 25 iulie 1994. Pe 105 arcușuri, Arc. 45, 47.

⁶³ Ibidem, Op. 14, Secretariat, Dos. I sesiunea Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXII. Prima reuniune din 21 iulie 1994, Pe 95 arcușuri, Arc. 93.

internațională din august 1994, se arăta în mod special: „Pe noi ne preocupă cel mai mult soarta rusinilor, care de multă vreme nu pot să își obțină dreptul la autodeterminare”⁶⁴.

La 7 septembrie 1944, la cererea deputatului I. Jupan (Circumscripția electorală Nr. 10 din Mucacevo) a fost înaintat spre dezbatere statutul autonomiei regiunii. În „Cererea privind includerea în ordinea de zi a problemei privind statutul autonomiei regiunii noastre”, se constata declararea Republicii Autonome Subcarpatice, care includea în componența ei și raionul Beregovo. Se propunea schimbarea denumirii Consiliului regional în Parlament al Republicii Populare Autonome Subcarpatice în componența Ucrainei. Proiectul a fost semnat de 17 deputați.⁶⁵ Votarea nominală a arătat astfel: 6 – pentru (I. Turjanița, V. Vasiuta, C. Kalabiška, I. Jupan, V. Kovbasko, I. Firțak; 9 - abțineri; 33 - împotriva; 10 absenți. După discuții furtunoase între I. Turjanița și M. Djanda, noul președinte al Consiliului regional, S. Ustici, i-a atenționat pe deputați să nu transforme sesiunea într-o dispută personală⁶⁶.

La a IV-a sesiune, din 29 noiembrie 1994, a sosit o telegramă din partea alegătorilor din raionul Mucacevo, adresată deputatului I. Jupan: „Rugăm să discutați problema autonomiei, să încercați s-o rezolvați în mod favorabil”. La această sesiune, variantele înființării unei comisii pentru a elabora un proiect privind zona specială autonomă, a unui referendum general și publicarea în presă a „Situației privind teritoriul special autonom” nu au obținut voturile majorității deputaților.⁶⁷

Acțiuni agresive din partea radicalilor rutenismului politic au determinat ca la nivelul ministerelor să se ajungă la o poziție unitară unică. Totuși, existau abordări nuanțate ale instituțiilor în problematica rutenismului. O asemenea abordare s-a reflectat și în scrisorile președintelui Consiliului regional, S. Ustici, adresate Președintelui Ucrainei, Leonid Kucima⁶⁸. Poziția se subînțelege din punct de vedere al trăgănării rezolvării problemei legate de Zona liberă Economică. Așadar, conform Decretului Comitetului de Miniștri ai Ucrainei din 4 iunie 1994 „Despre ratificarea poziției privind problemele legate de studierea documentației privind înființarea zonelor libere economice” a fost luată decizia de a se trece la procedurile de discutare a documentelor. Aceasta însemna că trebuia emis, de către conducerea județeană, un nou pachet de documente, stabilite prin decretul arătat⁶⁹. Din nou, acest lucru s-a prelungit pentru o perioadă mare de timp.

La scrisorile permanente privind reabilitarea naționalității „rusin”, Ministerul Ucrainei pe problemele naționalităților și migrației dădea răspunsuri clare: „(...) în Ucraina, statutul minorității ruse nu este consemnat, întrucât populația autohtonă a Transcarpatiei e în mod tradițional o grupă etnografică a ucrainenilor, iar limba lor e un „dialect ucrainean”⁷⁰. Primind un astfel de răspuns (la 13 martie 1996), Consiliul regional trimite o scrisoare, la 15 martie 1996, pe adresa Administrației Președintelui Ucrainei. În scrisoare se arăta cu îngrijorare că în 2 decembrie 1995, în orașul Ujgorod a avut loc Forumul organizațiilor din Transcarpatia, la care au participat aproximativ 120 de persoane din orașele Mucacevo, Svaljava, Perecin, Vinogradovo; de fapt, ei reprezentau „populația rusină a regiunii”. În timpul mitingului care a avut loc, s-au făcut apeluri să se ia cu asalt calea ferată, în scopul atragerii atenției asupra „problemei rutenismului”⁷¹.

Subliniem că rutenismul politic pierde din fosta bunăvoință a conducerii regiunii începând cu a doua jumătate a anilor 90, doar în anumite situații acesta este ilustrat ca un important factor specific al regiunii în contextul cererilor Zonei Libere Economice. Astfel, la sesiunea Consiliului regional din 11

⁶⁴ Ibidem, Op. 23, Cancelaria, Dos. Corespondența cu organizațiile regionale pe probleme de cultură, activitatea instituțiilor de cult și educaționale, poligrafiei, radio și TV, 23 august 1994 – 31 august 1994. Pe 33 arcușuri, Arc. 4.

⁶⁵ Ibidem, Op. 14, Secretariat, Dos. I sesiunea Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXII. A treia reuniune din 07 septembrie 1994, Pe 169 arcușuri, Arc. 3-5.

⁶⁶ Ibidem, Arc. 8-9.

⁶⁷ Ibidem, Dos. I I sesiunea Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXII. A patra reuniune din 29 noiembrie 1994, Pe 290 arcușuri, Arc. 6-8.

⁶⁸ Ibidem, Op. 23, Cancelaria, Dos. Corespondența privind probleme social-economice cu organizațiile mamă. 13 februarie 1995 – 23 mai 1995, Pe 108 arcușuri, Arc. 44.

⁶⁹ Ibidem, Dos. Vol. V (ultimul). Corespondența cu Cabinetul de Miniștri ai Ucrainei. 02 noiembrie 1994 – 30 decembrie 1994. Pe 174 arc., Arc. 172.

⁷⁰ Ibidem, Dos. Vol I. Informații privind punerea în aplicare a directivelor și a deciziilor Cabinetului de Miniștri ai Ucrainei, 03 ianuarie 1996 – 29 martie 1996, Pe 145 arc, Arc. 85.

⁷¹ Ibidem, Arc. 85, 113.

aprilie 1996, propunerea lui I. Jupan privind informarea Direcției pe problemele naționalității și migrației despre încălcarea drepturilor rusinilor a fost respinsă de majoritatea corpului deputaților⁷².

Poziția antistatală activă a „guvernului provizoriu” în frunte cu I. Turjanița a discreditat totalmente mișcarea rusină. În apelul adresat președintelui Rusiei în 1994, cu revendicarea de anulare a pactului din 1945, Memorandumul intitulat „Voința și democrația Transcarpatiei”, trimis inclusiv președinților S.U.A. și Ungariei, au ilustrat factorii străini ai rutenismului politic⁷³. În apelul lui I. Turjanița adresat Tribunalului Superior al Ucrainei în 22 ianuarie 1996, apelanții revendicau anularea Decretului Prezidiului Consiliului Superior al U.R.S.S. din 22 ianuarie 1945 privind înființarea regiunii Transcarpatia⁷⁴. La sesiunea Consiliului Județean din 1997, I. Turjanița a ținut un discurs cu un pronunțat caracter anti-ucrainean și anti-statal. Deseori, acest lucru părea chiar comic „(...) suntem obligați să facem presiuni asupra Kievului, să dea loc de „puțină autonomie” Ucrainei, să dea, înțelegeți, o autonomie adevărată. Până când o să „măcăim” doar din baltă ...”. Aceste comparații și insulte privind statul au fost criticate pe bună dreptate de S. Ustici⁷⁵.

Liderii rutenismului politic erau îngrijorați și de problema privind restabilirea naționalității. I. Turjanița se plângea la adresa președintelui Consiliului regional S. Ustici: „De câte ori am depus documentele noastre, și de asemenea și pe cele ale deputatului Jupan, Dumneavoastră le-ați înaintat comisiei, care le studia, și totul se termina trist.. Mii de cereri, de exemplu, cele semnate pe scrisorile cu antetul nostru (al administrației), că vor să reînnoiască naționalitatea.... Comisia aceasta nu a existat, iar eu m-am plimbat destul cu traistele, înțelegeți, dar fără nici un rezultat⁷⁶. I. Turjanița a început disputa cu S. Ustici privind discreditarea lui cu ajutorul mijloacelor de informare în masă și ignorarea de către președintele Consiliului regional, a rugămintii de acceptare a unei întâlniri. O astfel de poziție a dus la participarea la organizarea unei demonstrații în timpul sesiunii a VII-a a Consiliului regional din 11 septembrie, de către „liderul rutenilor politici”, dl. I. Turjanița, alături de primarul orașului Ujgorod, dl. S. Ratușneak, locțiitorul președintelui partidului Dreptatea, S. Slobodaniuk și locțiitorul președintelui Partidului Creștin Democratic al Ucrainei, V. Bedea. Lângă clădirea Consiliului au fost instalate 4 corturi. Cererile demonstrațiilor se rezumau la oportunitatea ratificării bugetului regional, care diminuea salariile populației Transcarpatiei, re alegerea președintelui Consiliului regional, S. Ustici⁷⁷.

În toamna anului 1998 în Consiliul Superior al Ucrainei, pe listele Partidului Comunist Ucrainean a fost ales I. Mihovici. În noiembrie 1998, acesta își începea cuvântarea la tribuna Consiliului Suprem al Ucrainei, cu apelul privind apărarea rusinilor Transcarpatiei, atrăgând atenția asupra mentalității agresive a galițienilor, din cauza căreia rusinii s-au trezit în situația asimilării și sunt obligați să ia atitudine⁷⁸.

În 1996, rutenismul în Transcarpatia ajunsese într-un punct mort. În august 1996, în orașul Presov, Consiliul Mondial al Rutenilor și-a exprimat neîncrederea față de dl. I. Turjanița, ca „provocator în rândul mișcării rutene”. La 29 martie 1997, în orașul Mucacevo, la conferința extraordinară a Organizației rusinilor subcarpatici, lui I. Turjanița i s-au retras toate drepturile și funcțiile. Participanții l-au învinuit că a sustras aparatură și că a delapidat fonduri bănești, că târăgănează reînregistrarea organizației. A fost aleasă o nouă conducere, precum și delegații la al IV-

⁷² Ibidem, Op. 14, Secretariat, Dos. IV sesiunea Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXII. Reuniunea din 11 aprilie 1996, Pe 218 arcușuri, Arc. 8, 10.

⁷³ Maiboroda O., Idem, p. 11.

⁷⁴ *Din partea autonomiei Rusiei Subcarpatice către Ucraina Carpatică suverană*, Coordonatorul ediției: prof. I. Turjanița. Cules și aranjat de către avocatul P. Godmaș, Ujgorod, Ed. Patent, 1996, p. 18.

⁷⁵ Arhiva județeană a Administrației regionale de Stat din Transcarpatia, Fond 195, Consiliul regional al deputaților populari din Transcarpatia, Op. 14, Secretariat, Dos. Sesiunea VII a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXII reuniunea din 18 aprilie 1997, Pe 93 arcușuri, Arc. 23, 53.

⁷⁶ Ibidem, Dos. sesiunea VII a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXII reuniunea din 11 august 1997, Pe 299 arcușuri, Arc. 58.

⁷⁷ Ibidem, Arc. 105-107, 265.

⁷⁸ Mișanici O., *Drumul rutenismului politic în Transcarpatia – drumul spre niciunde*, în *Sribna Zemlea și în Fest*, 1999, 27 mai – 2 iunie, p. 15.

lea Congres al rusinilor, care se ținea la Budapesta. Președinția a fost formată din triumviratul: I. Talabiška, L. Ležoceci și I. Petrovțij⁷⁹.

La 18 aprilie 1997, organizația a fost reînregistrată, primind denumirea oficială de „Asociația rusinilor subcarpatici”, având ca scop: (...) consolidarea tuturor rusinilor care locuiesc pe teritoriul Transcarpatiei și în afara acestuia, renașterea etno-culturală a rusinilor⁸⁰. Această organizație a enunțat o orientare etnoculturală clară, bazată pe păstrarea tradițiilor populației băștinașe din regiune. Totodată, organizația a inițiat pregătirile pentru festivalul culturii ruse, festival intitulat „Trandafirul Roșu”, dedicat sărbătoririi a 1100 de ani de la prima atestare documentară a orașului Mucavevo.

Tot atunci, în orașul Ujgorod, la 4 aprilie 1997, a avut loc conferința susținătorilor lui I. Turjanița, care susțineau mandatul acestuia. La 20 august ei au înregistrat „Asociația rusinilor carpatici”, printre obiectivele acestei organizații figurând „(...) transformarea Transcarpatiei contemporane în zonă ecologică curată, demilitarizată”. Scopul principal – recunoașterea oficială a naționalității ruse în Transcarpatia. Reprezentativ este faptul că simbolul organizației a devenit steagul în culorile albastru-alb-negru⁸¹. A mai apărut o nouă organizație științifico-educatională a rutenilor (președinte – M. Makara), care în principal are o activitate de cercetare și de editare de materiale cu caracter științific⁸².

În componența Consiliului regional nou ales nu au apărut cereri asemănătoare celor din 1998. Totuși, la acest for ajungeau cereri și rezoluții din partea organizațiilor ruse privind susținerea financiară a activității lor. Astfel, la 5 iulie 1998, în orașul Svaljava a avut loc un miting. Printre organizatorii acestuia – președinții organizației Asociația științifico-educatională a rutenilor și Uniunea Maghiarilor din Transcarpatia (n.n), dobrovolți, veteranii de război și cei ce luptaseră în Afganistan. În rezoluția mitingului existau cereri cu un caracter deplasat. De exemplu, interzicerea aplicării vizelor pe buletinul de identitate al celor veniți în raionul Svaljava, ca urmare a șomajului și a stării materiale grele a locuitorilor⁸³. Din partea cetățenilor raionului către reprezentanții Consiliului regional a fost trimis „Apelul - protest”, în care se arăta: „Au inventat nu știu ce fel de naționalitate separată a rusinilor, vorbesc despre nu știu care autonomie, răspândesc ură și dezordine în regiunea noastră”. În apel se atrăgea atenția asupra susținerii, de către anumiți șovini ruși, care întetesc ura dintre raioanele estice și cele vestice ale Ucrainei, a activității lui I. Turjanița și a lui D. Sidor. Pe bună dreptate, autorii acestei scrisori au arătat că la al V-lea congres al rusinilor ar fi trebuit să ia parte și I. Cendey, P. Scunț, I. Hertș, reprezentanții „Iluminismului”, personalități de seamă ale regiunii noastre⁸⁴. Cu toate acestea, propunerile sus-enumerate nu au fost puse în practică în viața politică.

Despre indiferența Consiliului regional față de rutenismul politic la sfârșitul sec. XX stă mărturie următorul fapt: la sesiunea Consiliului regional din 8 decembrie 2000, întrebarea deputatului I. Jupan privind conferirea codului de identificare rusinilor la viitorul recensământ a rămas fără răspuns din partea deputaților. Nu s-a luat nici o hotărâre de apărare a rutenismului politic⁸⁵. Consiliul regional al deputaților populari încerca să evite incidentele de acest fel din partea reprezentanților rusinilor⁸⁶. Acest lucru este constatat în „Cererea partidelor democratice unite și a ONG-urilor Consiliului Popular Ucrainean al Transcarpatiei privind noua conspirație a forțelor interne și externe anti-ucrainene din

⁷⁹ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond 195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 23, Cancelaria, Dos. Vol III. Informații privind punerea în aplicare a directivelor și a deciziilor Cabinetului de Miniștri ai Ucrainei, 07 mai 1997 – 14 iulie 1997, Pe 155 arcușuri, Arc. 69-70.

⁸⁰ Arhiva curentă a Direcției de Justiție regională din Transcarpatia. Dosarele ONG-urilor înregistrate. Statutul „Organizației rutenilor subcarpatici” din regiunea Transcarpatia. 18.04.97. №118.

⁸¹ Ibidem, Statutul „Organizației rutenilor subcarpatici” din regiunea Transcarpatia. 20.08.97. №137.

⁸² Ibidem, Lista ONG-urilor naționalităților conlocuitoare ale Ucrainei, legalizată de către Direcția de Justiție a regiunii Transcarpatia. Organizația științifico-educatională rutenă. 29.10.97. №144.

⁸³ Secretariatul Consiliului regional de deputați populari din Transcarpatia. A III-a reuniune a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea XXII. Prima reuniune din 30 septembrie 1998.

⁸⁴ Ibidem, A doua reuniune din octombrie 1998.

⁸⁵ Ibidem, A XIII sesiune a Consiliului regional al deputaților populari la întâlnirea III (XXIII). Prima reuniune din 8 decembrie 2000.

⁸⁶ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond 195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 23, Cancelaria, Dos. Vol.VIII. Corespondența cu Cabinetul de Miniștri ai Ucrainei. 11 iunie 1998 – 25 iunie 1998, Pe 124 arcușuri, Arc. 110.

Transcarpatia” – urzilele anti-ucrainene ale Consiliului regional au suferit un eșec, deoarece „rusini s-au declarat doar 36 de persoane din Transcarpatia”⁸⁷. De asemenea, vom arăta și poziția statului privind rusenismul politic. S-au purtat multe discuții vizavi de „Planurile de măsuri privind rezolvarea problemei ucrainenilor-rusinilor” semnat de primul ministru al Ucrainei, I. Curas, în data de 7 octombrie 1996. Acest document al Comisiei de stat pe probleme de migrații a stârnit aprige proteste. Liderul “Asociației rusinilor carpatici”, I. Turjanița, l-a caracterizat chiar fiind o expresie a unui “rasism nemascat” al puterii ucrainene⁸⁸. Dacă analizăm cu atenție documentul, pornind de la explicarea științifică a teoriei etnosului, atunci poziția reprezentanților rusenismului politic nu rezistă criticii.

În primul rând, orice stat unitar este obligat să țină sub control riguros toate mișcările separatiste, care au motivație și canale de alimentare externe. De aceea, chiar și nedeclarându-se rusin, acțiunile de orice fel împotriva statului trebuie să fie ținute sub control.

În al doilea rând, liderii organizațiilor rusine sunt în număr mic și în general se luptă între ei pentru finanțare și pentru granturi oferite de către instituțiile străine, pentru bunăvoința conducerilor raionale și a consiliului regional⁸⁹. În al treilea rând, în mediul ucrainenilor transcarpatici, pentru moment predomină identificarea etnoculturală ucraineană (96%), o anumită parte are o identitate dublă (locală rusină și general etnică ucraineană), și o foarte mică parte – exclusiv identitate rusină. De fapt, aceștia din urmă reprezintă sindromul rusenismului politic din regiune. De aceea, exagerarea problemei “agresiunii” sau “rasismului”, “etnocidului”, este irațională din punctul de vedere al progresului istoric și al dezvoltării națiunii ucrainene. De fapt, în “Planul măsurilor (...) se și precizează poziția de prevenire a influenței activității separatiste a liderilor rusenismului politic, împiedicarea înființării de structuri politice cu caracter separatist sau scopuri precis stabilite în acest sens⁹⁰.

Cereri asemănătoare ale rusenismului politic au continuat să curgă la Forumurile organizațiilor, la diferite acțiuni ale organizațiilor rusine. Astfel, la Forumul organizațiilor din Transcarpatia (23 ianuarie 1999) s-au auzit apeluri de adoptare, “în sfârșit”, a statutului de teritoriu autonom special și de asigurare a reînnoirii naționalității “rusin”⁹¹. A continuat și acțiunea de atragere a atenției opiniei publice internaționale asupra rusenismului din Transcarpatia. În data de 24 – 27 iunie 1999, în orașul Ujgorod s-a desfășurat al V-lea Congres Mondial al Rusinilor. Principalul laitmotiv al cuvântărilor la Congres și în adoptata “Cerere a celui de-al V-lea Congres Mondial al Rusinilor către organele de conducere a statului” a fost recunoașterea naționalității rusine, includerea “rusinilor” în lista oficială a naționalităților, încetarea blocajului informațional al demersurilor efectuate de liderii rusenismului, o serie de acțiuni culturale⁹².

Imediat după congres, în iulie 1999, a apărut următoarea “depeșă” adresată mai multor state. De ex., scrisoarea adresată Președintelui Cehiei, V. Havel, din partea Președintelui Partidului Republican al Rusiei Subcarpatice, S. Acia. În scrisoarea redactată în limba rusă era pusă din nou la îndoială apartenența regiunii la Ucraina. Se făcea referire la situația militară din Transcarpatia și se propunea următoarea variantă: “dacă Rusia Subcarpatică nu se va uni cu Cehia, atunci acordați sprijin

⁸⁷ Ibidem, Dos.. Vol VIII. Adeverințele, informațiile, dările de seamă privind activitatea consiliilor raionale, consiliilor locale și a direcțiilor administrației regionale de stat, a organizațiilor. 03 septembrie 1998 – 28 octombrie 1998, Pe 112 arcușuri, Arc. 31.

⁸⁸ Vezi.: Deba O. *A ce miros „banii ruteni”* în *Sribna Zemlea-Fest*, 1996. – 18-24 iulie, p. 5; Fedaka S., Ilinițkii V., *Mai bine să pierzi împreună cu Ucraina, decât să te afli de partea Organizației popoarelor nereprezentate*, Ibidem, 1998, 5-11 noiembrie, p. 5.

⁸⁹ Arhiva curentă pe problemele naționalităților și a migrației din cadrul Administrației de stat a Transcarpatiei. Privitor la publicarea problemelor rutenismului în ziarul „Chicago Tribune”.

⁹⁰ Planul de măsuri privind rezolvarea problematicii ucrainenilor-rutenilor (№ 13-884 / 2 din 7.10. 1996), Lumea rusnakă: Volum științific și de popularizare, Vol. I (în două părți), Prima parte, Ujgorod, Ed. Patent, 1999, p. 171.

⁹¹ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond 195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 23, Cancelaria, Dos. Vol VI. Corespondența cu Cabinetul de Miniștri ai Ucrainei. privind problemele de dezvoltare economică și socială a regiunii. 18 martie 1999 – 31 martie 1999, Pe 175 arcușuri, Arc. 98.

⁹² Ibidem, Dos. Corespondența cu sindicatele; ONG-urile și uniunile politice. 04 ianuarie 1999 – 28 decembrie 1999, Pe 149 arcușuri, Arc. 149.

poporului rusin să fie independent față de Ucraina”⁹³. În presa regiunii, acest fapt a fost considerat, pe bună dreptate, un mijloc al pușinilor reprezentanți ai rutenismului politic de a obține recunoaștere și finanțare⁹⁴.

Încercările de reabilitare a situației nu au avut succes nici prin Apelul Soim-ului (consiliul de conducere – n.n) rutenilor carpați, adresat președintelui Administrației de stat a Transcarpatiei, G. Moscalj, privind simbolistica însemnelor regiunii⁹⁵. În august 2001, președintele administrației regionale a anunțat concurs privind drapelul, stema și imnul regiunii. Totuși, peste puțin timp, hotărârea din 30 august a fost anulată.

Problema cererilor privind înființarea Zonei Economice Libere a suportat un șir lung de proceduri în instanțele superioare ale statului, găsindu-și rezolvarea peste câțiva ani buni, după multe intrigi autonomiste furtunoase.

La 24 decembrie 1998, Consiliul Superior al Ucrainei a ratificat Legea Ucrainei “Despre regimul special al activității investiționale pe teritoriul regiunii”. La 9 decembrie 1998, Președintele a semnat Ordinul “Despre zona economică specială Transcarpatia”. Cu toate acestea, proiectul investițional în Zona Economică Specială “Transcarpatia” se limita doar la un caracter exclusiv economic. Zona Economică Specială “Transcarpatia” se rezuma la raionul Ujgorod, orașul Mucacevo, cu o suprafață totală de 737,9 ha⁹⁶ iar legea a fost semnată de președinte doar la 22 februarie 2001⁹⁷. Așadar, procesul de durată, care a început la debutul anilor 90, odată cu criza spațiului postsovietic, și-a găsit sfârșitul logic printr-un proiect social-economic, slujind interesele Ucrainei și ale populației acesteia, fiind respinse toate cererile separatiste care erau în favoarea intereselor statelor străine.

O asemenea propagandă o fac doar grupurile mici, care sunt susținute din străinătate. Astfel, în anii 1999–2001, propaganda organizațiilor rusine a început odată cu recensământul populației din 5–14 decembrie 2001. Principalele argumente erau ilustrate în publicațiile “Pidkarpatska Rusi” (Rusia Subcarpatică) și “Hrestianska Simia” (Familia Creștină). Reprezentanții organizațiilor rusine publicau, de asemenea, foi volante și calendare pe anul 2002 cu apelul “Înscrie-te rusin”. Interesant este faptul că și ziarul “Dzerkalo Tejnja” (Oglinda săptămânii) a publicat, înaintea recensământului populației, un articol larg despre rutenismul din Transcarpatia și despre problematica identității etnice a populației ucrainene din regiune⁹⁸. Imediat după recensământul populației, reprezentanții organizațiilor rusine vorbeau, în paginile ziarului “Rusia Subcarpatică”, despre falsificarea rezultatelor recensământului⁹⁹. De asemenea, constatăm că identificarea etnică “rusin” nu a fost total ignorată de către recensori. Conform codificatorului (nomenclatorului) statistic, etnonimul “rusin” a fost fixat ca denumire regională sau etnografică a etnosului ucrainean, alături de huțuli sau polișciace (grupuri etnografice – n.n.). Rezultatele recensământului populației din 2001 a fixat un număr total al populației de 1.254.614 persoane în Transcarpatia, din care populația ucraineană – 1.010.127 (85%). S-au autoidentificat rusini

⁹³ *Președintelui Republicii Cehia, d-lui Vaclav Havel Gore. Praga de la președintele Partidului Republican al Rusiei Subcarpatice, dl. Rusi Stephan Acia. 15 iulie 1999 în Informații listok, 2000, aprilie-iunie, Nr. 50, p. 8.*

⁹⁴ Hotărârea în trei... în Sribna Zemlea, 2000, 7 octombrie, p. 7. Apelul Soim-ului (consiliul de conducere – n.n) rutenilor carpați, adresat președintelui Administrației de stat a Transcarpatiei, G. Moscalj, Problemele rutenilor subcarpați în Ucraina, Lumea rusnakă: Volum științific și de popularizare, Vol. 2, Organizația științifico-educțională; Centrul științific carpatorusin, Autor M.P. Makara, Ujgorod, Ed. V. Padeak, 2001, p. 142.

⁹⁵ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei, Fond 195. Consiliul deputaților populari din Transcarpatia, Opis 23, Cancelaria, Dos. Vol VI. Corespondența cu Consiliile raionale, Consiliile locale și Direcțiile Administrației regionale de stat privind problemele din domeniul învățământului, culturii, mijloacelor mass-media, editurilor și a religiei. 04 decembrie 1998 – 10 decembrie 1999, Pe 122 aprcușuri, Arc. 55, 58.

⁹⁶ *Legea Ucrainei „Privind Zona Economică Specială “Transcarpatia”, în Novene Zakarpattia, 2001, 21 aprilie, p. 2.*

⁹⁷ Losik K., *Poporul există- naționalitate nu, sau câteva aspecte despre rutenii subcarpați*, în Dzerkalo Tejnja, 2001, 17 noiembrie, p. 19.

⁹⁸ *“Mâna moartă îi apucă pe cei vii (sau recensământul național ucrainean al populației- de tip stalinist, în Podkarpatska Rusi, 2001, 19 decembrie, p. 1-2.*

⁹⁹ Arhiva departamentului Administrației de stat a Transcarpatiei - Direcția de Statistică. Împărțirea populației după naționalități și limbă maternă conform datelor recensământului populației din 2001. Regiunea Transcarpatia. Totalul populației. Tabelul 5.1. pe 4 pagini. Populație stabilă. Date absolute.

10.062 persoane (0,8 %). Rusinii sunt recunoscuți ca fiind o grupă separată în componența etnosului ucrainean, alături de huțuli (83 persoane), boike (25 persoane), lemke (3 persoane)¹⁰⁰.

Așadar, în perioada anilor 1991 – 1993, în Transcarpatia s-a accentuat problema politizată a rusinilor, datorată ambițiilor elitei conducerii regionale și particularităților trecerii la un nou tip de regim politic în Ucraina. În condițiile statalității ucrainene, procesele etnopolitice din Transcarpatia au avut unele particularități pe care trebuie să le raportăm la pasivitatea răspunsurilor administrației (în fapt, elita politică a Consiliului regional) privind statutul de regiune autonomă a Transcarpatiei și, nu în ultimul rând, radicalizarea unor organizații separatiste și a discursului liderilor rusenismului politic.

În general, situația politică din Transcarpatia în intervalul 1991–2001 a fost reglementată conform legislației, de aceea cele mai bune rezultate ale etno-politicii de stat în Transcarpatia au fost în planul formulării priorităților etno-culturale ale ucrainenilor și în garantarea cererilor etno-culturale ale naționalităților conlocuitoare. Acest aspect necesită un studiu separat pentru a putea fi publicat în revistele de specialitate.

The evolution of political rusynstvo in Transcarpathia (1991-2001).

Abstract

The authors pays attention to the problem of activization of political rusynstvo in Transcarpathia during 1991-2001. Ethnopolitical processes in the region are analysed on the basis of archive documents, which are put into the scientific circulation for the first time. It is testified the opposition between national-democratic and party-nomenclature elites of the land. The authors gives the conclusion about the decadence of political rusynstvo in conditions of Ukrainian independence.

¹⁰⁰ *Câți suntem și de ce naționalitate*, în *Tribuna*, 2003, 15 martie, p. 3.